

Az alább felsorolandó három adat mintha harmonizálna ezzel az értelmezéssel. Az első adatot más összefüggésben már idézték. Kevendi Székely Lukács fia Nádasdy Tamásnak Gyalun, 1554. március 8-án: „Az k. Isten legyen vellünk és vigyen engemet ki ez tendér országból, noha szép Illonám nincsen, de azért örömet kimennék.”³ Az utalás azért nem vonatkozhatik az Árgirus-széphistóriára, mert abban a tündérlánynak nincs neve. Őt csak Piskolti István, a história XVIII. század végi átdolgozója nevezte el – feltehetőleg a tündérmesék hatására – Tündér Ilonának. Az ilyesféle utalásokat folkloristák népmesékkel, irodalomtörténészek széphistóriákkal szokták kapcsolatba hozni. A „Királyfia Kis Miklós”-ra utaló helyeket Honti János például a Táltospárbaj és tejfürdő meséjére, Tarnóc Márton egy elveszett széphistóriára vonatkoztatta.⁴ Az adatok inkább Tarnócot látszanak igazolni. Amikor a fentebb idézett helyet megmutattam Dégh Lindának, ő is népmesére, Tündérszép Ilona meséjére gondolt, s az adatot idézte is a mese általa gyűjtött variánsának jegyzetében.⁵ En persze mint irodalomtörténész, azt hiszem, hogy Székely Lukács egy a maga idejében jól ismert széphistóriára utalt levelében. (Netán Gyergyei elveszett, tündérországról szóló históriájára??)

A következő adat egy 1575-i levélből való: „Post scripta adak megh te kegelmednek keet leweleth egyk keolte 7 Juny az masyk 8 Juny az may napon de igaz wgyan wgyon dolgom minth az thwnder wyteznek egy oran egywt mas oran masut.”⁶ Lehet, hogy itt az Árgirus-széphistóriáról van szó, annak is egyik legemlékezetesebb jelenetéről: a királyfi az ördögöktől elcsalt bocskor, palást és ostor segítségével egy szempillantás alatt „hallhatatlan messze” repül. Árgirus azonban nem volt tündér, vitéz sem, s ha ennek a különbségnek egyáltalán jelentősége van, akkor lehet, hogy egy másik tündérhistóriára (Gyergyei korábbi, elveszett művére??) történik hivatkozás. Az adat azonban akkor is jelentős, ha a levélírónak Gyergyei Árgirusa jutott eszébe. Ebben az esetben a széphistória keletkezési ideje jóval korábbi, mint eddig hittük.

A harmadik adat Bogáti Fazekas Miklós 65. zsoltárának egyik alternatív nótajelzése: „Francisco notaiara vel sic Az Tünder orszagrol leszen most beszede.”⁷ Ezt a nótajelzést eddig agály nélkül Gyergyei Árgirusára vonatkoztattuk. Végül is elképzelhető, hogy a dallam megjelölője, aki emlékezetből írta a kezdősort a zsoltár fölé, az első sor első felét és a második szakasz első sorának első felét kompilálta össze. Hátha mégis jól emlékezett, és nem Gyergyei Árgirusát adta meg ad notam, hanem a másik, az elveszett, a tündérországról szóló históriát?

Stoll Béla

A templomtér mint színház

A mai köztudatban a templom és a színház fogalma meglehetősen távol esik egymástól, sőt sokan megszenstelenítően antagonizálusnak érzik a két intézmény funkciójának bármiféle összekapcsolását. Különösen élesen különül el a két fogalom a mohamedán vallású népeknél, de még az európai eredetű protestáns puritanizmus sem érez közöttük semmiféle kapcsolatot.

Pedig ha arra gondolunk, hogy a mai európai színháztudás a középkorban éppen a katolikus templomban született meg, s a húsvéti szertartásnak abból az epizódjából indult ki, amelyet általában csak „quem quaeritis”-ként szoktunk idézni, a rokonítás mindjárt nem tűnik annyira idegennek.

De nemcsak az újkori színház eredete kapcsolódik a templomtérhez, hanem bizonyos társadalmi vonatkozások is elmoszák a templom és színház között az elválasztónak látszó határvonalat. A középkortól kezdve ugyanis a templom és a színház belső tere volt az a hely, ahol az emberek osztálykülönbség nélkül összejöttek,

Sok dolgokról urak már néktek szóltam,
Históriákból szép dolgokat írtam,
... les dolgokat versekben kiadtam,
Szólok most Indiáról mit olvastam.

³TT 1907. 527. – Idézte KERTÉSZ Manó, MNy 1912. 433.

⁴HONTI János, Ethnographia 1933. 161. – TARNÓC Márton, *Királyfia Kis Miklós alakja régi irodalmunkban*. ItK 1967. 296.

⁵Kakasdi népmesék. Bp. 1960. II. 333.

⁶OL Batthyány-lt. Miss. 54 438. – A levélíró és a címzett a levél csonkasága miatt nem állapítható meg.

⁷Péchi Simon 1615-i énekeskönyvében. A többi Bogáti-pszalterium nem tartalmazza ezt a nótajelzést.

s ha az előkelőségek nem is ültek egy padban a szegényekkel, mégis egy fedél alatt hallgathatták a misét és nézhettek színházi előadást. A középkori és a kései feudalizmus rendkívül éles osztályellentéteinek idején ez a demokratizmus mégiscsak valami rokoni kapcsolatra utal a két intézmény belső terének funkciója között. Harmadik mozzanat, amely rokonítja egymással a színházat és a templomot – természetesen mindenképp katolikus templomokra gondolunk – a rituális szertartások, a mise, az esküvő, a keresztelés stb. spektakuláris jellege, amelyben a színházhoz hasonlóan fontos helyet kap az élő szó és a zene is.

A templomi tér a maga kettéosztottságával ugyancsak a színházi tér tagoltságára emlékeztet. Az oltár, különösen a barokk oltár – amelynek talán legjellegzetesebb példájaként a weltenburgi oltárt idézhetnénk – sajátos szoborcsoportosításával, festett és faragott díszítményeivel valóóságos *theatrum sacrum*, amelynek színpadán a ceremónia szimbolikus cselekménye folyik.¹ Ugyanakkor, vele szemben, a templom hajójában ülő vagy álló közönség, a hívők tömege, a színházi nézőteret idézi.

Ma már kevésbé közismert tény, hogy nemcsak a felsorolt formai és funkcionális tényezők alapján lehet a templomtér és a színházi tér kapcsolatáról beszélni, hanem a barokk-kutatások beigazolták, hogy a XVII. és XVIII. században igen gyakran használták fel a templomteret valódi színpadok – drámák, operák és balettek – bemutatására, és ezt éppoly kevésbé érezték megszentésgtelenítésnek, mint azt, hogy – akárcsak 1681-ben a soproni ferences templomban – országgyűlést rendezzenek benne.²

Ennek a barokk évszázadokban nem is kivételes szokásnak illusztrálására a pozsonyi jezsuiták gyakorlatát kívánjuk bemutatni, akik egy évszázadon keresztül a ma is működő Salvator templomban tartották rendszeresen a kollégium iskolai színelőadásait.

A XVII. század kezdetén Pozsony lakosságának többsége, akárcsak Soproné, már az evangélikus vallást követte, ami összefüggött a két város gyors polgárosodásával. A protestantizmus terjedésének ellensúlyozására Pázmány Péter, Magyarország érseke, királyi jóváhagyással 1626-ban jezsuitákat telepített a városba. Ekkor már a protestánsoknak egy jól működő iskolájuk volt Pozsonyban, s ennek épületében a jezsuiták letelepedése után egy szépen felszerelt iskolai színházat is nyitottak, amelyben iskoladramákat mutattak be. Az egykorú feljegyzések szerint a színpadon egymás után hét díszletváltozást lehetett végrehajtani, ami azt jelenti, hogy felszerelése megfelelt az akkori szcenika magasfokú igényeinek.³

Ugyancsak a jezsuiták megjelenése után kezdték építeni a protestánsok a főtéren torony nélküli, egyhajós templomukat, amelyet ad Salvatoremen néven 1638-ban szenteltek föl.⁴ Bár mindezekben a tevékenységekben semmiféle törvénysértő sem volt – hiszen az 1608. 1. és 3. törvénycikk értelmében a protestánsok a katolikusokkal egyenrangúaknak minősültek –, a jezsuitákat nyilvánvalóan ingerelték az események, s nagy buzgalommal láttak neki az ellenreformáció programjában kitűzött vallási, nevelési és politikai feladataiknak. Már két évvel iskolájuk megnyitása után megkezdték színjátszó tevékenységüket. A Historia Domusból megtudjuk, hogy az 1628. évi Úrnap körmenet alkalmával az utcákon felállított oltárok előtt a tanulók mondották a salutatókat, s a ferencesrendiek kolostora előtt a nyílt utcán bibliai jelmezekben az Úrvacsorát ábrázoló párbeszédet jeleneteket adtak elő négy nyelven.⁵

De ugyanebben az évben a tanulók még két ízben vettek részt színjátékszerű előadásban. Egyszer, amikor Pázmány Péter tiszteletére rendeztek hódolati játékot a primás palotájának bejáratánál, ahol színpad, a vendégek részére pedig székek voltak elhelyezve, ezután meg évszázadokig a Szent Katalin életéről szóló darabot mutattak be, amelynek befejeztével Pázmány jóvoltából jutalmakat osztottak szét közöttük.⁶ Annak ellenére, hogy a jezsuitáknak több évtizedig nem volt semmiféle állandó jellegű színházuk, egyre gyakrabban rendeztek színjátékokat a residentia refektóriumában, a kollégium egyik termében, mindenképp azonban a szabadtéren. Különösen a passiójellegű előadásoknak volt sikerük. A színjátszó alkalmak általában ünnepekhez kötődtek, mint Karácsony, Vízkereszt, Húsvét, Úrnapja, Szent Ignác ünnepe és az évszázó ünnepek.

A látványos és sokszor megrázó élményt nyújtó színjátékok mindenestre nagymértékben hozzájárultak jezsuiták térítési tevékenységének sikeréhez, számosan tértek vissza a katolikus hitre, s ennek következtében kiéleződtek a város katolikus és protestáns lakói közötti politikai ellentétek. A harc természetesen kö-

¹ ANGYAL Endre, *Theatrum mundi*. Bp. 1938.

² Robert SCHWARTZ VON MEGYES, *Die Geschichte des Kollegs der Gesellschaft Jesu in der königlichen Freistadt Ödenburg. (Sopron) 1636–1773*. Veszprém 1935. 50–51.

³ Reimandus RIMANDUS *Pressburger Kirchen und Schulverlust*. Pressburg 1673. 21.

⁴ Karl BENYOVSKY, *Das alte Theater*. Bratislava-Pressburg 1926. 16.

⁵ *Historia Collegii Posoniensis*. 1628. 16. és 18.

igazgatási szinten is folyt, a Wesselényi-féle összeesküvés után valóságos protestánsüldözéssé fajult, és 1672-ben az evangélikus gimnázium bezárásához és a templom elvételéhez vezetett.

1673-ban értesülünk először arról, hogy a pozsonyi jezsuiták állandó színpadot építenek, de nem a kollégiumban, még csak nem is a rendház refektóriumában, hanem a protestánsoktól előző évben elvett Salvator templomban, amely ekkor már katolikus egyházi funkciót töltött be.

A házfőnök 1673. május 16-án érkezett vissza Bécsből, a provinciális hozzájárulásával, hogy a templomban állandó színpadot emeljenek oly módon, hogy a kórusnak a szószelek felé eső részét lebontsák és a templomtér jobboldali, északi részében ácsok és napszámások segítségével gerendákból és deszkákból színpadot építsenek, amely alkalmas rendszeres színelőadások tartására. A nézőteret a szabad ülhelyekből alakították ki, a templomtérnek a kórustól délre eső oldalán pedig a polgári congregatio (congregatio civica) kapott helyet.⁷

A színpad és a nézőtér felépítése valószínűleg elhúzódtott, mert azt olvassuk a házi krónikában, hogy 1674. január 30-án a jezsuiták növendékei a megszüntetett protestáns iskolának az evangélikusok által épített színpadán, összezsúfolt nézősereg előtt nevezetes drámát mutattak be,⁸ Avancinusnak Trebellius bolgár király és fia konfliktusáról szóló drámáját, a szakirodalomban jól ismert *Paterna Severitas seu Trebellius juste in impium et perfidum Filium saeviens* c. darabot, amelynek 4 leveles programja egyidejűleg Bécsben jelent meg.⁹

Ettől kezdve azonban – nyilvánvalóan a nézőtér kis befogadóképessége miatt – a jezsuiták nem használták többet az elhagyott protestáns iskola színházát, hanem – leszámítva a már eleve szabadterre szánt produkcióikat – valamennyi előadásukat a Salvator templom időközben elkészült színpadán tartották, ahol a nézőtér is legalább 7–800 személy befogadására volt alkalmas. Föltehetően – bár itt csak franciaországi analógiákra hivatkozhatunk – az oltárrészt az előadások tartamára egyszerű spanyolfalal elfedték.

Az elkövetkező évek során többször történik hivatkozás a Salvator templomban felállított színpadra. Így például 1687-ben, tehát egy évvel Buda felszabadulása után I. Józsefet királlyá koronázzák Pozsonyban, s ez alkalommal a jezsuiták több előadást tartanak a Salvator templomban az udvar jelenlétében. Az uralkodócsalád tetszésének kifejezésésképpen a kollégium egy háromszor variálható díszletfelszerelést kap ajándékba. Ezekben a díszletekben mutatták be 1688-ban az évszáró előadásban „addig még sohasem látott pompával”, nyilván a 11 éves I. Józsefre való utalással azt a darabot, amelynek magyarra fordított címe a következő volt: „*Szent István, Magyarország királya, a legkegyelmesebb és legdicsőségebb atyának, Geysának diadalmos fia*”.¹⁰

A fennmaradt program szerint ez nem szokványos iskoladráma volt, hanem nagyszemélyzetű opera, amelynek zenéjét Ferdinand Tobias Richter császári udvari orgonista írta, akinek ezen kívül még öt jezsuita operájáról, több oratóriumáról és drámai kantátájáról is tudunk. Hasonló nagy szcenikai apparátussal mutatták be Esterházy Imre hercegprímás tiszteletére a pozsonyi diákok 1727-ben azt a német nyelvű operát vagy oratóriumot, amelynek címe a fennmaradt szöveggönyv szerint a következő volt: *Wirkung der schuldigen Pflicht*.¹¹ Műfaja pásztorjáték, amelyben az ünnepeit hercegprímást, Esterházy Imrét mint Orestest egy mitologikus és pásztori alakokból álló éneklő kórus táncolja körül. A szövegíró Friedrich Sebastian Shynnrről és a zenét komponáló Johann Matthias Schenaueréről semmit sem tudunk, de valószínű, hogy bécsi színházi szakemberek voltak, akiket ünnepi alkalmakkor mint közreműködőket hívtak meg. Ez volna tehát az első német nyelvű előadás, amelyet a jezsuita kollégium növendékei Pozsonyban bemutattak.

Egyébként ugyancsak Shynn írta a szövegét és Schenauer komponálta a zenéjét annak a német nyelvű, operaszzerű passiójátéknak is, amely 1728-ban került színre a Salvator templom színpadán, s amelynek 50 oldalas teljes librettója is megjelent Pozsonyban. Címe: *Die beschuldigte Unschuld oder der sechsmal vor Gericht geführt, geurtheilt und endlich zum Tod verdammte Welt-Erlöser*, amelyben a bibliai tárgy hatását pompás

⁶ Uo.

⁷ *Historia Collegii Posoniensis*. 1673. 35.

⁸ *Litterae Annuae Viennenses*. Cod. 12071, 1674. 116.

⁹ *Paterna Severitas seu Trebellius juste in impium ac perfidum Filium saeviens*. Viennae Austriae (1674), Typis Joannis Jacobi Kürner. (4).

¹⁰ *Sanctus Stephanus Hungariae Rex, piissimi et gloriosissimi Parentis Geysae filius triumphans*. *Litterae Annuae Viennenses* Cod. 12085, 1688. 42. r. – Vö.: Béla PUKÁNSZKY, *Geschichte des deutschen Schrifttums in Ungarn*. Münster in Westfalen 1931. 369.

¹¹ *Wirkung der schuldigen Pflicht*. In einem Gesungenen Schäfer-Gespräche. Pressburg (1727), Johann Paul Royer. (8).

ruhakkal, zenei és pantomimikus betétekkel, nem utolsósorban titokzatos égi jelenségek bemutatásával igyekeztek fokozni.¹²

Igen ünnepélyes keretek között vitték színre 1729-ben azt a darabot, amelynek ismeretlen szerzője hazai témát dolgozott fel: Dobó István hősiességéért az Eger várát ostromló török hadvezér ellen. Az 1552-ben lezajlott híres csatát a magyar irodalomban a XVIII. századig is többször feldolgozták, drámai formában azonban először a jezsuita színpadon került bemutatásra.¹³

A nézők soraiban jelen volt az esztergomi érsek, gróf Zinsendorf bíboros, győri püspök, Erdődy György gróf, a magyar kamara elnöke, Pálffy Miklós nádor, két császári biztos és a magyar fő- és köznemesség számos tagja. Jelentőségét látszik emelni az a körülmény is, hogy az előadás nyelve latin volt, mégis három különálló programot adtak ki nyomtatásban: magyarul, németül és latinul. A darab magyar címe így hangzik: *Keresztény Hercules avagy Achomet Vezéren dücsőséges diadalmát vevő Dobó István, Eger Várának Főkapitánya*.¹⁴

A darab témáját az ismeretlen magyar jezsuita szerző Istvánffy Miklós *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV* (Köln 1622) című munkájából merítette, a dráma címét pedig valószínűleg Ambrosius Österreicher (Austrianus) *Ritterliche thatten und herrliche victorienn und siegs zaichen des teuren herszenhafften Ritterlichen unnd Christlichen heldes Herculis was gferlichkeitt unnd nott er bestanden hat* című munkája nyomán alakította ki, amely Hercules hőstetteit keresztény felfogásban adja elő. Egyébként a „Keresztény Hercules” elnevezést az irodalomban először Bouillon Godfriedre alkalmazták.

A zenével, táncbetétekkel és nagyszámú statisztériával kísért előadás 3 óra hosszat tartott és igen nagy sikert aratott. Különösen tetszettek a Bécsből hozatott táncmester, Georg Johann Friedrich által betanított táncok, valamint a hazafias téma.¹⁵

Ebből az esztendőből érdemes még kiemelni a *Haldanus Frothonis Secundae Daniae regis filius* c. darabot,¹⁶ amelyet olykor jezsuita *Hamlet* címen is szoktak emlegetni. Témáját ugyanannak a Saxo Grammaticusnak 1514-ben megjelent munkája, a *Gesta Danorum* szolgáltatta az ismeretlen jezsuita drámaírónak, amelyből Shakespeare is merítette a *Hamlet* anyagát.

A programban közölt színlap a 24 szereplőn kívül statisztériát, táncosokat és zenészeket említ, amiből arra kell következtetnünk, hogy a Salvator templom színpada igen tágas lehetett.

Jelentős színházi eseménye volt Pozsonynak az iskolai színpadon 1738-ban bemutatott *Zrinius ad Sigethum* c. latin nyelvű dráma is. A kollégium egyik tanára – a szakirodalomban egyébként jól ismert jezsuita drámaíró, Andreas Friz – Szigetvárnak 1566-ban történt ostromát és Gróf Zrínyi Miklós hősiességét a török túlerővel szemben vitte színre.¹⁷ A darab annyira megtetszett a hercegprímásnak, hogy azt saját palotájában vendégei előtt még egyszer előadatta, szövegét pedig saját költségén Pozsonyban ki is nyomatta.¹⁸ Friz darabja bejárta Magyarországot legtöbb iskolai színpadát, s nemcsak latinul, hanem magyarul is előadták. A téma népszerűségére jellemző, hogy Európa-szerte számos feldolgozója akadt, a német irodalomtörténet művelői Werthes és Körner drámái változataiból ismerik.¹⁹

1740-ben arról értesít bennünket a Házi krónika, hogy egy Nagy Lajos magyar királyról szóló darab előadásán először használtak előfüggőnyt (sipariumot), ami a maga idejében nagy újdonságnak számított.²⁰ Addig ugyanis a felvonásközökben vagy üresen hagyták a színpadot, vagy közjátékok (interludiumokat) iktattak a felvonások közé. Ne felejtsük el, hogy a siparium csak a XVIII. század harmincas éveiben kezdett elterjedni, s például a párizsi Hotel de Bourgogne színpadán még 1757-ben sem volt előfüggöny. Újabb érdekes értesítést

¹² *Die beschuldigte Unschuld*. Pressburg (1728). 50. – Vö.: PUKÁNSZKY, i. h.

¹³ *Historia Collegii Posoniensis* 1729. s.p.

¹⁴ *Hercules Christianus, sive Stephanus Dobo Arcis Agriensis Praefectus de Achomete Vezirio gloriose triumphis*. Tynaviae (1729), Typis Academicis. (4). – *Der Christliche Hercules, oder Dobo, der Erlauer Vestung Commendant und wider dem Vezir Achomat glorwürdiger Obsiger vorgestellt*. (Pressburg 1729. ny. n.) (4).

¹⁵ *Historia Collegii Posoniensis*. 1729. s.p.

¹⁶ *Haldanus Frothonis Secundi, Daniae regis filius*. Posonii 1729. s.p.

¹⁷ *Litterae Annuae Viennenses* Cod. 12132, 1738. 281. r.

¹⁸ *Zrinius ad Sigethum*. Posonii (1738), Typis Mariae Magdalanae Royeris Viduae. 15.

¹⁹ Friedrich August Clemens WERTHES, *Die Belagerung von Sigeth*. Wien 1890. – Karl Theodor KÖRNER, *Zriny*. Wien 1812.

²⁰ *Litterae Annuae Viennenses* Cod. 12134, 1740. 91.

kapunk az egykorú feljegyzésekből, amikor 1754-ben a krónikás közli, hogy egy Maccabeusról szóló darabot a Salvator templom színpadán különleges színpadi gépezetekkel (singulari machinarum apparatus) vittek színre.²¹ Valószínűleg repülőszerkezetekről lehetett szó.

Említést érdemelhet még egy német nyelvű opera vagy oratórium, amelynek ismeretlen szövegváltozata csak most került elő. Címe: *Mater dolorum. Das ist Die schmerzhaftige Mutter bey letzten Athem-Zug ihres geliebten Sohns, dessen darauf erfolgte Abnehmung von dem Kreutz und Begräbniss bey dem heiligen Grab. Vorgestellet in der Kirchen der Gesellschaft Jesu bey S. Salvator, in Pressburg. Die Music componiret von Herrn Georg Christoph Wagenseil, Ihro Kaiserl. Königl. Majestät Hof- und Cammer-Compositoren.* Pressburg (1767) Johann Michael Landerer. 16 p.²²

Érdekesége ennek az operának, hogy zeneszerzője Wagenseil, neves bécsi muzsikusként, Mária Terézia egykori zenetanára, majd császári udvari zeneszerzője, aki számos zongorakoncertet, szimfóniát és többek közt 15 operát is írt. A *Mater Dolorum* előadása a már eddig felsorolt példák mellett is bizonyítja, hogy a pozsonyi ezusiták milyen szoros kapcsolatokat tartottak fenn bécsi művészi körökkel.

Végére érve rövidre fogott felsorolásunknak, befejezésül érdemes néhány számmal jellemezni a pozsonyi ezusita kollégium 147 éves működése alatt tartott színelőadásokat. A rend feloszlataig, tehát 1773-ig, ételesen 321 előadást tudunk dokumentálni, de ennél jóval többnek kellett lennie, mert írásos forrásaink sokszor csak sommásan emlékeznek meg a produkciókról. Az ismert előadásokból kétszáznál többet a Salvator templom színpadán mutattak be. Összesen 24 darab nyomtatott program maradt ránk, valamennyi 1673 utánról, tehát a Salvator templomi színpad működése idejéből. Ezen kívül 4 dráma teljes szövegét, egy darabnak (Zrínyi) pedig két (latin és magyar nyelvű) kéziratot példányát ismerjük. Most még csak arra a kérdésre kell rálasszoznunk: mi lett a Salvator templomban felállított színházi berendezés sorsa?

Amikor XIV. Kelemen pápa 1773-ban feloszlatta a jezsuita rendet, az állam elkobozta összes vagyonukat, és II. József ebből hozta létre az ún. tanulmányi alapot, amely később beolvastva a közoktatási költségvetésbe, végső fokozaton 1944-ig az állami középiskolák fenntartását szolgálta. A vagyoneklobzáskor, vagy mondhatnánk államosításkor, a lefoglalt javakról, mindenekelőtt az ingóságokról (bútorok, könyvtárak, taneszközök stb.) részletes leltár készült. Így maradt meg a Salvator templom színházi berendezéseit számba vevő átvételi jegyzék is, amelyet a Magyar Állami Levéltár őriz. Címe:

*Inventar der Theater Einrichtung der Pressburger Jesuiten aus der Zeit der Abolition.*²³

A leltár a következő tételeket tartalmazza:

Festett színpadi kulisszák	36 db
Felhúzott előfüggöny vörös szövettől	1 db
A baloldalon lévő zenész-kórus deszkákból építve	1 db
Hasonló másik a kollégium hallgatói részére lépcsős feljáratral, amelyekben és amelyek alatt padok vannak elhelyezve egymás fölötti sorokban.	1 db

Ha valaki ma bemegy a pozsonyi Salvator templomba, semmi nyomát nem találja többé, ami arra mutatna, hogy ebben a hatalmas térben egykor száz éven keresztül színházi előadásokat is tartottak. 1773 óta a templom kizárólag egyházi feladatokat lát el.

Staud Géza

Csokonai Pillangója egy prédikációs kötetben

Az itt következő adalék olyan kézírásos idézetről számol be, amely egy Debrecenben tanult hajdúsági prédikátor kezírásával maradt meg egy szintén debreceni nyomtatott kötetbe jegyezve. Szánjunk előbb néhány mondatot a nyomtatott szövegekörnyezetre, hogy aztán az idézett sorokkal kapcsolatos kérdésekből vázoljunk néhányat a továbbkutatók érdeklődésének felkötésére a vers korábbi alakjának keletkezését és keletkezésének szellemi környezetét illetően.

²¹ *Litterae Annuae Viennenses* Cod. 12148, 1754. 107. v.

²² Budapesti Egyetemi Könyvtár, Aprónyomtatványok.

²³ Orsz. Levéltár, Acta Jesuitica registrata.